

Energetické spoločenstvá:

Stručné vysvetlenie pre riadiace orgány v strednej a východnej Európe

Canva

Súčasná energetická kríza opäť ukazuje, že potrebujeme všetky dostupné nástroje na dosiahnutie európskych klimatických cieľov, postupne vyradovať fosílna palivá a uviesť do reality energetickú transformáciu. Roky závislosti od (väčšinou dovážaných) fosílnych palív prinútili Európu využívať zdroje energie spôsobujúce znečistenie, čo brzdí naše úsilie o zníženie emisií skleníkových plynov. Teraz vidíme, že táto závislosť nás urobila zraniteľnými voči ponukovým šokom (náhla zmena v ponuke) a cenovej volatilitě (kolísanie cenovej hladiny). Energetické spoločenstvá môžu byť kľúčové pre dosiahnutie cieľov v oblasti klímy a dekarbonizácie Európy do roku 2030.

Energetické spoločenstvá pracujú na rozvoji decentralizovaného, obnoviteľného, čistého a efektívneho energetického systému, v ktorého jadre sú obyvatelia. Ako také majú tieto spoločenstvá veľký potenciál pri podpore postupného vyradovania fosílnych palív, pričom súčasne zvyšujú odolnosť voči prudkým nárastom cien energií a závislosti od dovozu, prispievajú k miestnemu úsiliu o obnoviteľnú energiu a o úspory energie, a taktiež podporujú miestny hospodársky rozvoj.

Cieľom tohto dokumentu je vysvetliť koncept energetických spoločenstiev a ich celospoločenský prínos. Ďalej máme v úmysle poskytnúť prehľad o tom, ako možno podporiť ich rozvoj na národnej a miestnej úrovni. Tento dokument tiež poskytuje orientáciu v právnych definíciách EÚ pre energetické spoločenstvá, opisuje bariéry ich rozvoja, odporúčania ako ich podporovať a príklady energetických spoločenstiev v strednej a východnej Európe.

Čo je to energetické spoločenstvo?

Energetické spoločenstvo je v prvom rade a najmä organizačný koncept stojaci na troch hlavných pilieroch:

- **Vlastnia a kontrolujú ho súkromní spotrebitelia, samosprávy a/alebo malé a stredné podniky (MSP).** Je kontrolované prostredníctvom mechanizmu demokratického vládnutia.
- Je **otvorené a zaručuje dobrovoľnú účasť.** Všetci členovia by mali byť vítaní a mať podobné právomoci v jeho riadení.
- **Primárne sa zameriava na spoločenský a environmentálny prínos,** nie na peňažné zisky.

Stručne povedané, energetické spoločenstvo je skupina občanov spolupracujúcich na projekte energetickej transformácie. Najčastejšie používaným modelom sú občania, ktorí majú v spoločnom vlastníctve systémy obnoviteľnej energie, ako sú veterné turbíny a solárne fotovoltaičné systémy. Tieto komunity vždy využívajú kolektívny prístup s demokratickým riadením bez ohľadu na to, aká právna forma, obchodný model alebo technológie sa používajú. Ako je uvedené nižšie, energetické spoločenstvá sa zapájajú do mnohých aktivít, od výroby energie z obnoviteľných zdrojov a energetickej účinnosti až po renováciu budov a zdieľanie elektrických vozidiel. Tento prístup praktizovali a testovali mnohé iniciatívy energetických komunít aktívne v Európe v posledných desaťročiach.

Právne definície Európskej únie

Od roku 2019 sú na úrovni EÚ právne definované dva typy energetických spoločenstiev alebo komunít, čo signalizuje výrazný posun v postoji občanov od pasívnych spotrebiteľov k aktívnym účastníkom energetickej transformácie. Definícia „komunity vyrábajúcej energiu z obnoviteľných zdrojov“ v revidovanej [Smernici Európskeho parlamentu a rady \(EÚ\) o podpore využívania energie z obnoviteľných zdrojov](#) a „občianskych energetických spoločenstiev“ v [Smernici \(EÚ\) 2019/944 o spoločných pravidlách pre vnútorných trh s elektrinou](#) poskytujú podporný právny rámec pre vlastníctvo energie v komunite. Vymedzujú súbor kritérií,

ktoré musia byť splnené, aby sa kolektív mohol považovať za energetické spoločenstvo, vrátane vlastníctva, zásad riadenia a nekomerčného účelu.¹

Skutočný potenciál energetických spoločenstiev závisí od toho, ako sa smernice pretlmočia a implementujú na vnútroštátnej úrovni. Členské štáty tak musia urobiť do júna 2021, no väčšina z nich je ďaleko napred v budovaní právneho rámca a poskytovaní potrebnej vládnej podpory pre rozvoj energetických spoločenstiev vo svojej krajine. V mnohých krajinách strednej a východnej Európy stále existujú značné nedostatky v prispôbení definícií občanov a spoločenstiev obnoviteľnej energie, ako je možné vidieť v nástroji na sledovanie tohto procesu, ktorý spravuje REScoop.eu (Európska federácia občianskych energetických družstiev).

¹ Detailný prehľad definícií energetických spoločenstiev a ich modifikácií nájdete na: <https://www.rescoop.eu/toolbox/how-can-eu-member-states-support-energy-communities>.

Napriek slabej iniciatíve zo strany národných vlád by riadiace orgány nemali ustupovať od podpory energetických spoločností, keďže tento koncept je všeobecne uznávaný a bude ho presadzovať oficiálny právny rámec EÚ. Okrem toho môže byť propagácia energetických spoločností účinným spôsobom, ako znížiť následky energetickej krízy v domácnostiach podporou miestneho vlastníctva produkcie obnoviteľnej energie.

Do akých aktivít sa zapájajú energetické spoločnosti?

Energetické spoločnosti: prehľad aktivít²	
Výroba energie	Vlastníctvo/výroba energie prostredníctvom veterných, vodných, solárnych, biomasových a geotermálnych systémov.
Zásobovanie elektrickou energiou	Dodávka elektriny pre domácnosti a MSP.
Distribučné systavy	Vlastníctvo/prevádzkovanie distribučných sústav a inteligentných mikrosietí.
Skladovanie energie	Spoločné a súkromné systémy batérií, systém „vozidlo do siete“ (vehicle-to-grid).
Zásobovanie teplom	Vlastníctvo/prevádzkovanie systémov centrálného zásobovania teplom (CZT), výroba a dodávka zeleného plynu.
Poradenstvo pre zvýšenie energetickej účinnosti	Poradenstvo v oblasti úspor energie a podpora pri renovácii budov.
Elektromobilita	Systém zdieľania elektrických dopravných prostriedkov (autá, bicykle).
Energetická chudoba	Programy solidarity, komunitné fondy a cielená podpora domácnostiam.
IT servis	Poskytovanie služieb flexibility – zmeny dodávaného množstva elektriny podľa aktuálnej potreby, zdieľanie energie, iniciatívy založené na technológii blockchain.
Financovanie	Investície do projektov a rozvoja nových služieb.

Podrobne: energetické spoločnosti poskytujúce služby obnovy budov

Keďže energetická efektívnosť a udržateľná obnova budov sú pre domácnosti čoraz dôležitejšie, energetické spoločnosti začali rozširovať svoje služby práve týmto smerom. Prostredníctvom svojich programov „občianskej obnovy“ ponúkajú technické poradenstvo a podporu vlastným členom aj nečlenským domácnostiam.

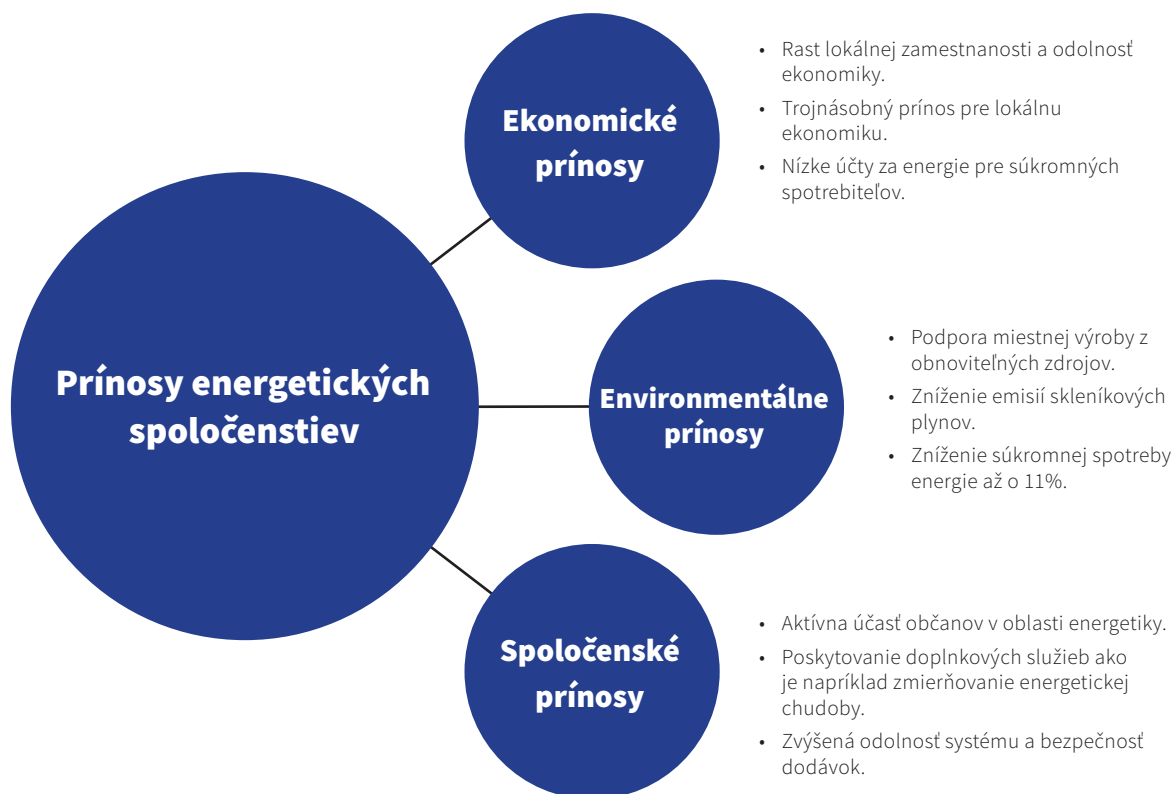
² Detailný prehľad nájdete na: https://www.rescoop.eu/uploads/rescoop/downloads/D4.1.1_Best_Practice_Guide.pdf

Podpora sa často ponúka v režime „jednotného kontaktného miesta“, ktorý podporuje domácnosti počas celej obnovy, od plánovania, návrhu a koordinácie až po hodnotenie a monitorovanie implementovaných opatrení. Medzi často vykonávané opatrenia patrí výmena okien, zateplenie fasády a strechy, zlepšenie ventilácie a inštalácia tepelného čerpadla a solárnej fotovoltaiky.

Hlavnou výhodou programov občianskej obnovy je, že sú prispôbené miestnym podmienkam a potrebám, čím poskytujú dôveryhodné, nezávislé poradenstvo vďaka nekomerčnému zameraniu a zapojeniu miestnych obyvateľov do riadenia iniciatív. Okrem toho programy renovácie vedené občanmi pomáhajú vytvárať existujúce miestne siete a partnerstvá a stavať na nich. Spolupráca príslušných aktérov – od dodávateľov a miestnych remeselníkov až po mestské úrady a energetické agentúry – stimuluje rozvoj udržateľnej stratégie renovácie pre celú komunitu.

Aké sú prínosy energetických spoločenstiev?

Energetické komunity poskytujú svojim členom, miestnym komunitám a spoločnosti ako takej širokú škálu prínosov.

Ekonomické prínosy

Energetické spoločenstvá vytvárajú dodatočný ekonomický stimul, ktorý je neodlúčiteľne spojený s miestnym územím. Tieto organizácie podporujú zamestnanosť a hospodársky rast v mestských aj vidieckych oblastiach. [Prieskum z roku 2019](#) realizovaný za podpory Francúzskej agentúry pre správu životného prostredia a energie ukázal, že ekonomické výstupy komunitných projektov systémov obnoviteľnej energie sú trikrát vyššie ako podobné súkromne riadené projekty.

Environmentálne prínosy

Energetické komunity sú poháňané zápalom miestnych aktérov propagovať lokálnu životaschopnosť a chrániť svoje životné prostredie. V 15 európskych členských štátoch spolupracovali energetické spoločenstvá s obcami na vývoji dekarbonizovaných energetických systémov fungujúcich na princípe zdola nahor. [Štúdia z roku 2018 z projektu H2020 REScoop PLUS](#) ukázala, že členovia energetických družstiev znížia svoju spotrebu elektriny až o 11 % v porovnaní so štandardnými domácnosťami. Energetické spoločenstvá presadzujú systémový prístup k energetickej transformácii a podporujú obnovu budov a odolnosť infraštruktúry.

Spoločenské prínosy

Energetické spoločenstvá sú primárne riadené komunitne. Práve solidarita s komunitou je jedným z dôvodov zohrávajúcim významnú rolu pri vytváraní energetických spoločenstiev. Mnohé energetické družstvá vyvinuli programy na zmiernenie chudoby, pričom využívajú zisky z obnoviteľných zdrojov na podporu najzraniteľnejších členov svojich komunít. Mechanizmy vyvinuté týmito spoločenstvami na riešenie energetickej chudoby boli analyzované v rámci projektu H2020 Community Energy for Energy Solidarity (CEES) v roku 2021. Tieto programy rozvíjajú energetické know-how a zručnosti medzi energeticky chudobnými domácnosťami a zároveň podporujú efektívnosť v celom energetickom systéme.

Aká je úloha dotácií a financovania energetických spoločenstiev?

Veľkou bariérou, ktorá spomaľuje rozvoj nových aj existujúcich energetických spoločenstiev, je nedostatok dostupných, cielených a konzistentných dotácií a financovania. Vládne programy a nástroje poskytujúce grantovú podporu pre fungovanie obchodných modelov sú v počiatočných fázach vytvárania a rozvoja energetických spoločenstiev nevyhnutné.

Okrem toho je potrebná grantová podpora a možnosti financovania (napr. sociálne pôžičky) na úrovni projektu aj na získanie občanov pre vec a možnosť ich zapojenia sa. Hoci na investície do systémov obnoviteľnej energie a opatrení v oblasti energetickej účinnosti sú k dispozícii rôzne tradičné spôsoby dotovania (napr. „net metering“ alebo grantová podpora na renováciu budov) a financovania (crowdfunding, bankové alebo vládne pôžičky), fondy EÚ môžu predstavovať významný príspevok.

Členské štáty by mali na zavedenie takýchto opatrení využiť rôzne zdroje financovania EÚ. Vzhľadom na to, že mnohé krajiny nezahrnuli opatrenia pre energetické spoločenstvá do svojich národných plánov obnovy a odolnosti, štátne orgány majú šancu podporiť takéto transformačné projekty vďaka kohéznej politike. V súčasnosti sa pripravujú operačné programy avšak len niekoľko krajín má v úmysle podporovať energetické spoločenstvá v strednej a východnej Európe, a keď tak aj urobia, nevyužívajú všetky výhody kooperatívneho modelu.

Bariéry	Odporúčania
<p>Neprimerané alebo irelevantné administratívne postupy</p> <p>Energetické spoločenstvá zvyčajne ponúkajú tradičné služby na financovanie svojich komunitných aktivít. Keďže sú však energetické spoločenstvá relatívne novým konceptom, členské štáty stále experimentujú s podpornými a administratívnymi mechanizmami.</p>	<p>Prispôsobiť licenčný a administratívny postup síle energetických spoločenstiev</p> <p>Energetické spoločenstvá sú v podstate malé miestne projekty, ktoré sa snažia maximalizovať hodnotu spoločenstva. Administratívne postupy by sa preto mali prispôsobiť veľkosti, rozsahu a organizačnej kapacite energetických spoločenstiev.</p>

<p>Niektoré z týchto mechanizmov spolu s existujúcimi nerovnováhami na trhu vytvárajú nespravodlivú situáciu, ktorá bráni vytvoriť rovnaké podmienky pre energetické spoločnosti v porovnaní s ostatnými aktérmi v energetickom sektore.</p>	<p>Ako také by mali byť odmeňované za to, že sa zamerajú na iné činnosti ako na tradičnú finančnú návratnosť, napríklad na zohľadňovanie ukazovateľov sociálnej a environmentálnej spravodlivosti v licenčných, administratívnych a obstarávacích postupoch. Pri rozhodovaní o investíciách by riadiace orgány mali hľadať nad rámec finančných ukazovateľov a tradičných spôsobov hodnotenia investičného rizika a oceňovať spoločenské výhody vyplývajúce z projektov spoločností.</p>
<p>Riziko vplyvu korporátov a nedostatok jasnej definície</p> <p>S pokračujúcou transpozíciou balíka Čistej energie pre všetkých sa ukázalo, že členské štáty často nesprávne chápu koncepciu energetických spoločností. Navyše v prípadoch, keď sú definície na úrovni EÚ správne transponované, sa komerční aktéri pokúšajú pretlmočiť si cieľ tejto organizačnej formy pre svoje potreby. To bráni celkovému prijatiu energetických spoločností európskymi občanmi a narušuje dôveru v ich fungovanie. Účastníci takýchto „falošných“ komunitných mechanizmov bez primeraných záruk otvorenosti, transparentnosti, neziskovosti a demokratického vládnutia riskujú, že budú sklamaní, pretože ich očakávania byť súčasťou „spoločnosti“ sa nenaplnia.</p>	<p>Vytvoriť jednotné kontaktné miesta pre energetické spoločnosti</p> <p>S cieľom zjednodušiť administratívne a schvalovacie procesy by členské štáty mali zaviesť jednotné kontaktné miesta pre energetické spoločnosti na vnútroštátnej, regionálnej alebo komunálnej úrovni na základe typu služby. Takýto prístup by zlepšil monitorovanie rozvoja energetického spoločnosti a zároveň by uľahčil interakciu s verejnými orgánmi a implementáciu špecifických administratívnych postupov.</p>
<p>Limitovaný prístup ku financovaniu bankami a k finančným nástrojom</p> <p>Energetické komunity majú často problémy so zabezpečením bankového financovania. Dôvodom sú predovšetkým dva dôvody – po prvé nedostatok vedomostí a porozumenia zo strany bankových inštitúcií; po druhé, kolektívne rozhodovacie mechanizmy vedú k dlhšiemu schvalovaciemu procesu v rámci komunity, a teda k rozšírenejšiemu zmyslu pre zodpovednosť.</p>	<p>Vytvoriť špecifické nástroje financovania pre energetické spoločnosti</p> <p>Energetické spoločnosti potrebujú ciele nástroje financovania. Existuje niekoľko príkladov úspešných schém financovania, ktoré podporujú rozvoj energetických spoločností pri súčasnom zachovaní ich demokratickej správy a vlastníctva. Model „revolvingových úverov“, ktorý sa používa v Holandsku, umožňuje financovaniu preklenúť priepasť medzi fázami pred realizáciou projektu a jeho finančným uzavretím. Riadiaci orgán potom môže ukončiť projekt, keď prevezme kapitál poskytnutý občanmi. Ďalším úspešným modelom je „loan-to-grant“ program, ktorý zaviedla škótska vláda. V tejto schéme riadiaci orgán poskytuje úver, ktorý sa môže stať grantom v prípade, že projekt nie je úspešný – v rozumných medziach.</p>
<p>Nedostatok finančných nástrojov na vznik energetických spoločností</p> <p>Komunity majú odlišný proces získavania finančných prostriedkov od tradičných iniciatív. Iniciatívy založené na komunitách vo všeobecnosti zvyšujú väčšinu svojich finančných prostriedkov po finančnej uzávierke ich projektu. To platí najmä pre projekty výroby obnoviteľnej energie. Bankové inštitúcie väčšinou neponúkajú tento typ investícií pre malé podniky, pretože sú vnímané ako „rizikovejšie“. Energetické spoločnosti majú pridanú zložitosť, pretože si zachovávajú model občianskeho vlastníctva. To odhaľuje potrebu nového typu schémy financovania, konkrétne zameranej na energetické spoločnosti.</p>	<p>Podporiť sieťovanie na podporu spájania a budovania kapacít</p> <p>Energetické spoločnosti uprednostňujú spoluprácu pred súťažou. Preto komunitné organizácie často spolupracujú na regionálnej alebo národnej úrovni. Tieto organizácie majú dve kľúčové úlohy, a to podporovať spájanie projektov s cieľom zmierniť riziká a poskytovať budovanie kapacít začínajúcim energetickým spoločnostiam. Prvá úloha umožňuje riadiacim orgánom škálovať komunitné energetické projekty a zároveň stimulovať rozvoj špecifických územných služieb (t. j. renováciu energeticky chudobných domácností). Druhá úloha je rozhodujúca pre uznanie a podporu rozvoja nových iniciatív.</p>

Príklady úspešných energetických spoločností

Obec Kněžice (Česká republika)

Obec Kněžice sa nachádza 80 km od Prahy a je jedinou energeticky nezávislou obcou v Českej republike. Vďaka svojmu bioenergetickému centru, ktoré pozostáva z bioplynovej stanice a výhrevne na biomasu, dokáže plne pokryť svoje energetické potreby. Elektrárne dokonca vyrábajú podstatne viac elektriny ako spoločenstvo potrebuje, čo jej umožňuje predávať elektrinu susedným komunitám a rozvodnej sieti, čím získavajú pre spoločenstvo príjem. Namiesto toho, aby zo spoločenstva odchádzali peniaze na dovoz paliva, sa môžu používať príjmy na podporu miestnych podnikov a oživenie ekonomiky dediny. Projekt plne prevádzkuje obec Kněžice a zamestnáva šesť ľudí z okolia. Okrem ekonomických a sociálnych výhod vedie bioenergetické centrum aj k ročným úsporám viac ako 8 000 ton emisií skleníkových plynov.

Prínosy:

- Posilnenie miestnej ekonomiky predajom elektriny vyrobenej v bioenergetickom zariadení
- Znížené emisie skleníkových plynov (ročné úspory emisií sa odhadujú na viac ako 8000 ton)
- Nové pracovné príležitosti v obci

Energetické spoločenstvo KLIK (Chorvátsko)

V roku 2018 spustila obec Križevci prvý pilotný projekt v Chorvátsku na verejný crowdfunding obnoviteľnej energie. Cieľom bolo získať finančné prostriedky na inštaláciu solárnej fotovoltaiky na strechu mestského Rozvojového centra a strechu administratívnej budovy Technologického parku. Čoskoro sa stal najväčším solárnym projektom v Chorvátsku a viedol k založeniu prvého energetického spoločenstva v krajine v roku 2020. Cieľom energetickej komunity KLIK je prispieť k rozvoju energeticky nezávislého mesta a podporiť prechod na klimatickú neutralitu. Na prepojenie mikrosiete a peer-to-peer (klient-klient) obchodovania s elektrinou využíva ambiciózne a inovatívne nástroje, ako je technológia blockchain. Iniciatívu vedie Zelené energetické družstvo (ZEZ) so svojimi partnermi: obcou Križevci, Regionálnou energetickou agentúrou Sever, Greenpeace Chorvátsko, Solvis a ACT Group.

Prínosy:

- Aktívne zapojenie spoločenstva do projektu vedúceho k spoločenskej súdržnosti a posilneniu lokality
- Viac ako 50000 EUR v investíciách domácností do miestnej výroby obnoviteľnej energie
- Znížené emisie skleníkových plynov (každý rok sa ušetrí 7,72 tony CO₂)

Electra Energy Cooperative (Grécko)

Electra Energy Cooperative, založené v roku 2016, je certifikovaným sociálnym družstvom so sídlom v Aténach. Funguje v partnerstve s rôznymi zainteresovanými stranami ako sú občania, miestne komunity, samosprávy a akademické inštitúcie, ako aj národné a medzinárodné organizácie. Jednou z ambiciózných iniciatív, ktoré družstvo podporuje, je energetická komunita Hyperion. Jej cieľom je vybudovať komunitnú solárnu fotovoltaickú farmu s maximálnym výkonom 500 kilowattov (kWp), ktorá sa nachádza v regióne Korint v západnom Grécku. Bude založený na modeli „community virtual-net-metering“, čo znamená, že každý člen komunity si môže kúpiť podiel na zariadení v závislosti od svojej spotreby a profitovať zo solárnej výroby, čím si zníži svoj ročný účet za elektrinu. Solárna farma bude schopná napájať viac ako 130 domácností a malých podnikov, pričom bude produkovať a dodávať 750 000 kilowatthodín (kWh) čistej solárnej energie ročne počas 25 rokov, čím ušetrí celkovo 7 500 ton emisií skleníkových plynov.

Prínosy:

- Podpora energetickej účinnosti a úspor prostredníctvom kampaní na zvyšovanie povedomia
- Rozvoj nových miestnych partnerstiev a spoluprác
- Vlastná výroba, nulové až minimálne výdavky na elektrinu
- Riešenie energetickej chudoby darovaním časti produkcie energeticky chudobným domácnostiam
- Zníženie emisií skleníkových plynov prostredníctvom výroby obnoviteľnej energie

Pre viac informácií môžete kontaktovať:

Stanislas d'Herbemont (Development manager, REScoop.eu), stan.herbemont@rescoop.eu

Christophe Jost (Senior Policy Officer, Bankwatch Network), christophe.jost@bankwatch.org

Táto publikácia bola vytvorená za finančnej podpory Európskej Únie. Za obsah publikácie výhradne zodpovedá CEE Bankwatch Network a REScoop.eu. Obsah nemusí nutne reflektovať názor Európskej únie.